

תקיפת הכור בסוריה – משמעויות מודיעיניות

עמוס ידלין ודודי סימן טוב

הדיון הציבורי בעקבות חשיפתה של תקיפת הכור הגרעיני בסוריה התמקד בסוגיית הגילוי, אך יש להדגיש סוגיות נוספות, חשובות לא פחות, כולן קשורות בתפקידי המודיעין, ולהפיק מהן לקחים. בראשן: מאמצייהם של אויבים להשגת יכולת גרעינית יהיו לעולם אתגר מודיעיני וכדי להתמודד עמו יש לוודא שהנושא בראש רשימת הידיעות החיוניות ולוודא הקצאה של משאבי איסוף ותשומת לב ממוסדת של צמרת הקהילה המודיעינית לנושא. כן יש להביא בחשבון שתגובת האויב לתקיפה תהיה תלויה במהלכים מבצעיים, מדיניים והסברתיים, וכן לחזק את ממד השילוביות בקהילת המודיעין.

בשיח הציבורי שהתפתח בעקבות פרסום תקיפת הכור בדיר-א-זור ניתן דגש מחד גיסא להיבטים אסטרטגיים של ההחלטה המדינית האמיצה להפעיל את "דוקטרינת בגין", ומאידך גיסא ולמקוריות ולביצוע המושלם שהופגנו בתקיפה המדויקת של חיל האוויר. מנגד, הדיון בתרומתה של קהילת המודיעין הישראלית היה דל ונעדר עומק, ובמסגרתו באה לידי ביטוי נטייה ישראלית לחפש כישלונות ומחדלים. כותרות באותיות קידוש לבנה על אודות ה"מחדל המודיעיני" שהיה כרוך לכאורה בגילוי המאוחר יחסית של בניית הכור, תוך העלאה מהאוב פסקה שולית, שטחית ומוטעית מושגית מ"דו"ח מבקר המדינה" על וועדת ראשי השירותים (הור"ש) של גופי המודיעין בישראל, כמו גם קרבות בקרב קהילת המודיעין על קרדיט – כל אלה מקשים על למידה מהפרשה והפקת לקחים מערכתיים, שיכולים לסייע להתמודדות עם אתגרים דומים בעתיד.

גילוי כור גרעיני בסוריה אכן היה "הפתעה אסטרטגית", אך לא מחדל מודיעיני. להיפך, המודיעין הוא שחשף את ההפתעה והפך אותה ל"הצלחה אסטרטגית" יוצאת דופן בתרומתה להישג החשוב: לא זו בלבד שהכור הסורי נהרס, אלא שבעקבות התקיפה הישראלית גם לא פרצה מלחמה בין ישראל לסוריה.

העיסוק בסוגיית הגרעין הסורי מחייב הבהרה מושגית לגבי הרכיבים השונים של תוכנית הגרעין במסלול הפלוטווגני. בהקשר זה יודגש כי בניית הכור היא שלב ראשון וחיוני בדרך למימוש יכולת גרעין צבאית כאשר המסלול הזה נבחר. הכור צריך להיות מופעל ("חם") ולהפיק פלוטוניום בכמות מספקת, ונדרש מתקן להפרדת הפלוטוניום. השלב האחרון הוא פיתוח מערכת נשק ופלטפורמת שיגור שלה. ניתן היה לומר כי היה זה "מחדל מודיעיני", אם המודיעין היה מגלה שלסוריה יש יכולת גרעינית צבאית מלאה, או אפילו אם הכור היה מתגלה לאחר הפעלתו. אמנם, נכון לומר שגילוי הכור היה בבחינת "הפתעה אסטרטגית", משום שקהילת המודיעין לא סברה עד שלב מתקדם שתוכנית גרעין צבאית סורית היא סבירה, ולכן לא העניקה עדיפות ראויה לחיפוש אחרי עדויות לקיומה. עם זאת, קהילת המודיעין – בשילוב מאמצים של אמ"ן והמוסד – הצליחה לתת מענה להפתעה זו ולאפשר התמודדות מדינית ומבצעית מוצלחת ביותר עם האתגר.

הדיון הציבורי עסק עד כה בעיקר בסוגיית גילוי הכור, אך חשוב לנתח סוגיות חשובות לא פחות, כולן קשורות בתפקידי המודיעין:

- הבנת מידת המסוכנות של הפרויקט;
- הבנת לוחות הזמנים של הפרויקט ומתי הזמן האחרון לתקוף אותו;
- עיצוב מבצע הסיכול וסיוע להוצאתו לפועל;
- הערכת הסיכונים והתגובה למבצע הסיכול;
- המערכה האחרת לבניית לגיטימיות בינלאומית.

הפרויקט הסורי החל והתקדם במחצית הראשונה של שנות האלפיים, "מתחת לרדאר" של קהילת המודיעין, כאשר המידע על כך היה מועט והתקבל בספקנות. יש להבין שנושא הגרעין האיראני, שקיבל עדיפות מוחלטת בקהילה, דחק לשוליים את סוגיית הגרעין הסורי. עם זאת, באמ"ן הוקם צוות לבחינת האפשרות לקיומן של תוכניות גרעין במדינות נוספות והועלתה השערה בדבר קיומו של כור פלוטוגני בסמוך לנהר הפרת. בהמשך אותר מבנה חשוד, שייעודו הוסתר בצורה יוצאת דופן, וכן הוצבע על אישים החשודים בהובלת הפרויקט, ולבסוף בוצעה שורת מהלכים מבצעיים לאיסוף מודיעין - המוצלח ביניהם זה המיוחס למוסד באירופה, אשר ביסס את החשד שמדובר בפרויקט גרעיני.

עם ההבקעה האיסופית לא הסתיימה המערכה המודיעינית. הקהילה נדרשה להתמודד עם שני אתגרים ייחודיים: ברמה האסטרטגית היה עליה לנתח ולהעריך את אופן התגובה או העדר התגובה לתקיפה מצדו של השליט הסורי, בשאר אל אסד. הערכה זו השפיעה ישירות על הדרג המדיני בבואו לקבל ההחלטה בדבר תקיפה.

פיתוח המושג "מרחב ההכחשה" של אסד היווה חידוש תפיסתי, בהיותו מרכזי בתכנון אופי התקיפה ובהבנת הדרג המדיני את ההכרח להימנע מלקחת אחריות על הפעולה. תקיפת הכור בעיראק, למעלה מ-25 שנים קודם לכן, הייתה שונה במובן זה משום שלעיראק לא הייתה יכולת להגיב לתקיפה הישראלית בשיגור טילים בליסטיים, לא היה לה גבול משותף עם ישראל והיא הייתה שקועה במלחמה עם איראן וסביר היה להניח שלא תרצה לפתוח חזית נוספת. לעומת זאת, לסוריה, פרט לגבול משותף עם ישראל, היו יכולות תקיפה רבות והיא אף חזתה ביכולות הלא מרשימות של מרכיבים בצה"ל, כפי שהופגנו כשנה קודם לתקיפה, במלחמת לבנון השנייה. אמ"ן העריך כי אם תבוצע תקיפה בחתימה נמוכה ומדינת ישראל לא תיקח עליה אחריות, בסבירות גבוהה יעדיף אסד לא להיכנס למלחמה. בין השאר שוקללה ההערכה כי אסד לא ירצה לחשוף בפני אזרחי סוריה את הכישלון בהגנה על הכור, ובפני העולם את הפרתו את האמנה הבינלאומית למניעת הפצת נשק גרעיני (NPT).

הערכה זו לא הייתה בבחינת "תחזית", אלא הערכה מושכלת, שלקחה בחשבון את הידע המודיעיני על אודות הפרויקט בסוריה, ההכרות המודיעינית האינטימית עם אסד והאילוצים הפועלים על המשטר הסורי, וכן הכרות מעמיקה של החלופות המבצעיות. המודיעין אם כן לא נידרש להיות "נביא", כי אם פיתח מודל מבוסס הבנות מודיעיניות, שהשפיע על מאפייני התקיפה ועזר לקברניטים לקבל החלטות.

אשר לתקיפה עצמה, על קהילת המודיעין היה לספק מידע מדויק על המבנה, על הכור ועל סביבתו, שיאפשר את הוצאתה לפועל, לא די היה במודיעין בפני עצמו, אלא הוצאתה לפועל של

התקיפה חייבה שיתוף פעולה הדוק בין גורמי מודיעין לגורמי מבצעים וחקר ביצועים בחיל האוויר. במבט לאחור, דומה שבאירוע עצמו הצליחה קהילת המודיעין על זרועותיה השונות לאחד מאמצים ולפעול ברמה גבוהה של שילוביות. כך בהעברת משימות מודיעיניות מאמ"ן למוסד כארגון איסופי, וכך גם בליבון חילוקי דעות לגבי הערכות האיום והתגובה האפשרית לתקיפה.

יש התוהים לעיתים, האם לא נכון יהיה לאחד את גופי המודיעין בקהילה (כמו למשל על פי מודל הקיים בגרמניה, והצעה שעלתה בישראל בשנות השישים על-ידי מאיר עמית), אך אירוע התקיפה בסוריה המחיש דווקא את היתרונות שבתחרות בונה ("קנאת סופרים"), אשר מאפשרת התמודדות טובה יותר עם אתגרים.

סוגיה נוספת, העולה מעדות ראשי הממשל האמריקאי באותן שנים, הייתה גישתה הזהירה של מערכת המודיעין האמריקאית בראשות ה-CIA, שנכווה רק מספר שנים קודם לכן בהערכה מוטעית ביחס לקיום נשק כימי וביולוגי בעיראק. ההבדל בין גישת המודיעין האמריקאי לבין זו של מערכת המודיעין הישראלית נובע מההבדל במיקום של שתי קהילות המודיעין. מבחינת ישראל, הקמת כור כה קרוב לישראל ובמדינה עוינת לה מהווה איום, שאינה יכולה לסבול, ואילו מבחינת ארצות הברית, גם אם יקום הכור, עדיין יידרש זמן להשלמת רכיבים נוספים בפרויקט (מתקן להפרדת פלוטוניום, פיתוח טיל בעל יכולת נשיאה של רש"ק גרעיני). בנוסף, לפי מזכירת המדינה דאז קונדוליסה רייס ושר ההגנה האמריקאי דאז, רוברט גייטס - שניהם כאחד התנגדו לתקיפה אמריקאית וישראלית נגד הכור בסוריה - גורמי המודיעין האמריקאי הטילו ספק ביכולתו של צה"ל להתמודד עם מלחמה עוקבת נוכח התפקוד שלו במלחמת לבנון, וכן חששו שישראל תגרור את ארצות הברית למלחמה שלישית מול מדינה מוסלמית, נוסף לאפגניסטן ועיראק. כלומר, ישראל וארצות הברית לא היו חלוקות אשר ל"עובדות", שהרי היה ביניהן שיתוף מלא במידע, אלא בפרשנות ובנקודת המבט השונה.

מנקודת מבט מודיעינית, לאור פרשת הכור הסורי ניתן להצביע על מספר לקחים :

- מאמציהם של אויבים להשגת יכולת גרעינית יהיו לעולם אתגר מודיעיני יוצא דופן. כפי שהוכיחו עיראק, לוב וסוריה, האויב יחתור לקדם תוכניות גרעין בחשאי רבה, מידור עמוק והסתרה מרבית.
- כדי להתמודד עם האתגר יש לוודא שהנושא בראש רשימת הידיעות החיוניות (צי"ח) – להלכה ולמעשה: יש לוודא הקצאה של משאבי איסוף נרחבים, מסגרות מחקר שגרתיות ולא שגרתיות (צוותים אדומים) ותשומת לב ממוסדת של צמרת הקהילה המודיעינית לנושא.
- פיתוח תכניות גרעין בלוב ובסוריה העידו כי היכולת להשגת גרעין אינה נחלת מדינות בעלת ידע טכנולוגי מתקדם יחסית, וכי גם שאינן כאלה יכולות לבצע קפיצת מדרגה באמצעות סיוע בפרויקט TURN KEY מצד גורמים זרים, העוסקים בתפוצת גרעין. מכאן גם החשיבות הרבה שבשיתוף פעולה נרחב עם גורמי מודיעין זרים העוקבים אחריהם.
- ההתמודדות המודיעינית לא מסתיימת עם גילוי הפרויקט. התשומות המודיעיניות חשובות ביותר לשלב המענה המבצעי ולהערכת תגובת האויב. לפיתוח המודל החוזה את תגובת האויב כתלויה במהלכים מבצעיים, מדיניים והסברתיים נדרשת תשומה מודיעינית איכותית.

• על קהילת המודיעין לראות את המשימות הלאומיות כמשותפות. בישראל, בהעדר גוף מרכזי בעל סמכות, המנחה את קהילת המודיעין ומעצב את האסטרטגיה שלה, נדרשת קהילת המודיעין לחזק בתוכה שילוביות, תוך פיתוח היתרונות היחסיים של כל ארגון ועידוד פלורליזם מחשבתי.